

MAGYAR – FRANCIA ORVOSI KAPCSOLATOK A 18. SZÁZAD VÉGÉIG

DUKA ZÓLYOMI NORBERT

A 19. századig Magyarország földrajzi fekvése egyáltalán nem kedvezett a Magyarország és Franciaország közötti állandó és szorosabb kapcsolatoknak. Még más tényezők is közrejátszottak: a magyar királyi udvar kapcsolatai Olaszországgal, mely nagy számban vonzotta oda a magyarországi orvostanhallgatókat, akik olasz egyetemeken végezték tanulmányaikat és viszont, Olaszország látta el számos orvossal Magyarországot. Később, a mohácsi csata után Magyarország három részre bomlott fel: A Habsburg uralom alá került északi és nyugati részek, a török hódoltság területére és a független erdélyi fejedelemségre. Ezen idő alatt a német területek és még inkább az Olaszországgal való kapcsolatok olvasztották magukba a külföldön tanulni szándékozó orvosjelölteket. Ezért ebben az időben nem lehet magyar–francia orvosi kapcsolatokról beszélni, csak arról, hogy magyar földön itt-ott egyes orvosok vagy gyógyító papi személyek jelentek meg, akik eljutottak erre a számukra távolieső vidékre, vagy csak egyének alkalmi kapcsolatairól. A helyzet megváltozni látszott, amikor a párizsi egyetem kezdte odavonozani a magyarországi orvostanhallgatókat. De számuk csekély volta megakadályozta a Magyarországgal való kapcsolatok mélyebbre ható fejlődését. Végül tekintetbe kell venni a francia szerzők kiadta orvosi művek elterjedését Magyarországon.

*

A 13. században történik említés először egy francia eredetű orvos működéséről magyarországi területen: Johannes Gallusról, a ferencesek rendjének priorjáról, kolostori előljárójáról. A nevezett rokonságban volt a francia királyi családdal. Szepesolaszin lett eltemetve és sírját hosszú időn át keresték fel a kegyes vándorok-betegek, akik itt remélték egészségüket visszanyerni. Sőt a kegyes hagyomány úgy tartja Johannes Gallusról, hogy több esetben halottat is életre támasztott.¹ Ennek a papi orvosnak a megjelenése ebben az időben valószínűleg egyedülálló esemény volt — 1240 körül halt meg —, és szereplése inkább az egyházi szférába tartozik mint az orvosiba, annyiival is inkább, mert a középkorban elég gyakran egybeesett a kétféle hivatás.

A Gallus elnevezés, mely franciaországi eredetre vall, és hogy az az illető orvos személyneve után volt feltüntetve, arra jogosít, hogy feltegyük, minden ilyen esetben tényleg francia származású orvosról volt szó.

Egy esetben azonban rejtély előtt állunk: Mátyás uralkodása alatt említés történik egy orvosról: Christophoru Gallus, Medicus, ám sírfelirata szerint, melyet Weszprémi István

¹ Magyar-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek*. III. köt. Bp. 1931, 62. sz.

örzött meg részünkre, úgy tűnik, hogy egy francia személyről van szó, aki azonban Olaszországban született²:

Italica gente natus . . . Nomine Christophorus cognomine Gallus, Hic iacet, Bixi progeniuit (Epigrammata 251).

Egy másik „Gallus” — Emericus —, aki később élt, szintén Weszpréminél található, sőt magyarosított alakjában: Francia Imre. Ugyancsak pap volt, a dunántúli egyházmegyének a püspöke. Hogy ugyancsak művelte a gyógyítás tudományát, arra abból lehet következtetni, hogy utódja is egyúttal orvos volt: Sellyei Balog István, aki 1692-ben halt meg.³

Végül 1602-ben működött egy Josephus Gallus (Weszprémi szerint Galliae natus), orvos Brassóban.⁴

*

A 14. illetve 15. században találunk néhány hallgatót a párizsi egyetemen, akik ott az orvostudományokat hallgatták. A 13. század óta a párizsi egyetem hallgatói négy csoportban tömörültek: a franciák, a Piccardiából, a Normandiából származók és az angolok; az utóbbi csoport a 15. századtól kezdve felvette a „Németek” elnevezést. Magában foglalta az angolokat, skótokat, íreket, németeket, németalföldieket, skandinávokat, szlávokat és magyarokat.⁵ Nagyon gyér adataink vannak a valószínűleg magyarországi származású személyekről. Például a név szerint fel lehet tételezni, hogy Johannes (János) Kun Magyarország kunok lakta területéről származott. Neve az 1428—1432-es években jelenik meg. Valamivel előbb, 1401 és 1421 között a Johannes Boetii de Dacia nevére bukkanunk, aki feltehetően Erdélyből származott. A Dacus vagy Dacii kifejezés több ízben is van említve E. Wickersheimer alapvető műveiben a párizsi orvostudományi kar történetéről és annak hallgatóiról.⁶

Másrészt tudomásunk van arról, hogy Eckerhardus Winsberg (Ventimontanus, meghalt 1504-ben), akit Aeolides de Bale melléknévvel is illettek — tehát a svájci Bazelből származott —, 1472-ben a párizsi orvostudományi karon bakkalaureus volt, és később Magyarországon működött, ahogy ezt a sírfelirata bizonyítja, amelyet nekünk Celtes Konrád, a neves humanista őrzött meg:

„Pannoniae regi placuit mea candida virtus . . .

Inter Pannonios stant mea busta viros . . .”

Ezen szöveg szerint udvari orvos volt Mátyás vagy II. Ulászló király udvarában.⁷

*

A 15. századba kell helyezni a francia orvosi irodalom hatásának első jelét. A kalocsai érseki könyvtár őriz egy díszkötésű kéziratot Guy de Chauliac-tól (élt kb. 1298—1369). Címe Chyrurgiale, és 1360-ban kelt. Ugyanott található két orvosi kézirat — az egyik

² Weszprémi, István: *Succincta Medicorum Hungariae et Transsilvaniae biographia*. Viennae, 1781. Cent. II. Pars I. art. 15.

³ Weszprémi i. m., IV. 92.

⁴ Magyar-Kossa i. m., 1099. sz.

⁵ Wickersheimer, E.: *Les médecins de la Nation Anglaise ou Allemande de l'université de Paris aux XIV^e et XV^e siècles*. Paris, 1913.

⁶ Wickersheimer, E.: *Comentaire de la Faculté de Médecine de l'Université de Paris (1395—1516)*. Paris, 1915.

⁷ Magyar-Kossa i. m., III. 257.

a Chirurgia magna, melyet 1296-ban fejezett be milanói Lanfranc (Lanfrancanus), az olasz származású neves francia sebész. A többi ugyanitt őrzött kézirat között Guy de Chauliac Chirurgia parva c. művének második része is megtalálható. A kéziratok keltezése megerősíti, hogy mindezek a művek a 14. és 15. században Magyarországon közösen forogtak.⁸

Ugyancsak egy másik francia orvosszerzőnek a műve terjedt el Magyarországon a 16. vagy 17. században: Arnoldus Gillenius De febre Hungarica című írása — a két említett század egyikében kinyomtatva —, mely az ún. „magyar lázzal” foglalkozott. Tudvalevően ezt a betegséget sokáig különleges magyar betegségnek tartották, míg a felvilágosodott orvosírók (Fuker, Huszty és mások) kételkedni kezdtek külön magyarországi jellegében, és rámutattak arra, hogy hasonló körülmények között (tábori élet, elégtelen higiéniai viszonyok és táplálkozás) máshol is előforduló betegség. Végül Győry Tibor kimutatta, hogy kiütéses tifuszról volt szó.⁹

*

A francia orvosok, de még inkább a francia sebészek száma Magyarországon megnőtt a 17. század folyamán. Ebben az időben számosan jöttek Magyarországra, hogy előkelő családok szolgálatába lépjenek. Azt lehet mondani, hogy ekkor divatba jött a francia orvosok és sebészek alkalmazása.

1600-ban egy francia orvos volt a havasalföldi hercegek szolgálatában — ahogy a források említik: „*un medice francese chi ha servito il Valacco molti anni*” (egy francia orvos, aki sok évig szolgálta az Oláhot) —, és egyidejűleg diplomáciai összekötőnek számított a havasalföldi és a magyar fél között. Így ő jelentette be Basta Györgynek, az erdélyi osztrák csapatok parancsnokának Mihály moldvai vezér győzelmét a törökök felett.¹⁰

1676-ban Rayger Károly pozsonyi orvos leírta egy katona esetét, akinek egy francia sebész a sebesült, illetve hiányzó koponyarészeket ezüst lemezekkel helyettesítette.¹¹ Ez az adat mindenesetre bizonyítást tesz a Franciaországból jött sebészek ügyességéről — akik egy Ambroise Paré hagyományában nevelkedtek.

A 17. században Thököly Imre erdélyi fejedelem francia orvost hívott, hogy köszvényét gyógyítsa, „*melyet a túlbő ételek és italok fogyasztása okozott*”.¹² A sebész állítólag úgy kezelte a beteget, hogy nagyon gyakori érvágásnak vetette alá.

A század közepe felé általános divat lett, hogy az előkelő körök külföldi orvosokkal kezeltesék magukat, köztük a német területekről vagy Olaszországból jöttekkel, de szép számban akadtak közöttük a francia iskola képviselői is. Kiváltképpen a francia sebészet kedvelték. Így Rákóczi Ferenc fősebésze egy Dupont nevű francia ember volt. A már említett Thököly Imre egy francia sebészt küldetett magának — egy Drinápolyban, török szolgálatban álló orvos közvetítésével —, és így okolta meg kívánságát: „*meis [chirurgis] Hungaricis nec venesectionem confidere possum*” (magyarországi sebészeimre még az érvágást sem bízhatom rá). Ami egyrészt amellet szól, hogy milyen jó hírnevük volt a francia sebészeknek, másrészt a magyarországi tanulatlan sebészeknek, gyakran csak

⁸ Grabarits István: A kalocsai érseki könyvtár orvosi könyvritkaságai. *Orvosi Heilap* 1982. 22. sz.

⁹ Győry Tibor: *Magyarország orvosi bibliográfiája, 1472—1899*. Bp. 1900. 84.

¹⁰ Magyary-Kossa i. m. III., 1081. sz.

¹¹ Rayger, Carolus: *De periculosis capitis vulneribus. Miscellanea*, Dec. I. Ann. I. Obs. 278 (1673).

¹² Magyary-Kossa i. m., III. 1621. sz.

empirikus borbélyoknak színvonaláról alkotott általános véleményről tanúskodik. Bár az újabb kutatások szerint ez a vélemény egyáltalán nem általánosítható, hiszen a számos képzetlen sebész mellett akadtak olyanok is, különösen a szabad királyi városokban, akik megfeleltek a korszerű követelményeknek.¹³

Nem biztos Petrycy J. orvosnak francia eredete, aki 1636-ban érdekes balneológiai írást adott ki a ruzsbachi fürdőről, mely sokáig nem veszítette el aktualitását.¹⁴

*

Az 1616—1618-as években a Szepsi községből származó Csombor Márton hosszabb utat tett Franciaországban, és benyomásait egy úti beszámolóban örökölte meg. Egyik részlete számot tarthat az orvostörténészek érdeklődésére is. Az a rész, ahol leírja a francia királyok gyógyító tevékenységét: a hiedelem szerint kézrátevással gyógyították a golyvát. Élményéről mint szemtanú számol be: „*Innen mentünk Saint-Germain-be, ahol az királynak szép udvarháza [vagyon]. Itt láttam, hogy az király a golyvásokat pünkösdi második napján gyógyította, számszerint kilencszázat és tizenötöt, mely dolog felől így érts: A francia királynak olyan tulajdonság adatott (Istentől vagy honnan? tégy ítéletet) nemzetségről nemzetségre, hogy amaz embernek torkán támadott golyvákat, kezének csak illetésével kigyógyította, minden orvosság nélkül, [sőt] az mi nagyobb, amaz undok varakat, kiknél ember rútabbakat nem látott. Efféle búcsújárókat nagy számban talál az ember minden időben itt Párizsban, az kik alkalmas időt várnak a királyhoz való menetelre, hogy meggyógyíttassanak.*” A Magyary-Kossa szerint „szükszavú és józan felfogású” magyar utazó, akit az „*Istentől vagy honnan*” kapta ezt a hatalma kitétel is jellemez, nem bocsátkozik a szertartás leírásába, mely következőképpen zajlott le:

A beteget már korán reggel összegyűjtötték, a király orvosai megvizsgálták őket és visszautasították a nem komolyan betegeket, a többieket meg letérdepeltették. A király ezután kíséretével bevonult a terembe, és mindegyik betegnek az arcát a kereszt jelével jelölte meg, jobb kezével a beteg homlokától az állig és egyik fülétől a másik föléig haladva, miközben azt mondta: „*Le roi te touche, Dieu te guérit*” (A király érint, az Isten meggyógyít Téged). Közben a király első udvari orvosa a beteg fejére helyezte kezét. Mikor a király eltávozott, kincstárnoka mindegyik betegnek alamizsnát adott ezzel a figyelmeztetéssel: „*Priez Dieu pour le roi*” (Imádkozzál Istenhez a királyért).¹⁵

*

Végül meg kell említeni azon neves magyar orvosokat, akik a 17. század második felében, illetve a 18. században francia egyetemeken végeztek orvosi tanulmányokat.

Id. Rayger Károly (1641—1707), ifj. Rayger Károly atya, pozsonyi orvos, tanulmányait Altorfban (1659), Wittenbergben és Leydenben (1665) kezdte, majd Franciaországban folytatta: Párizsban és Montpellier-ben, illetve Strassbourgban, ahol megszerezte az orvostudomány doktori címet. Párizsban sebészetet és anatómiát tanult, Montpellier-ben pedig botanikát. Mindezen tanulmányok mély hatással voltak szakmai fejlődésére. Amit Párizsban elsajátított, érthetővé teszi nagy érdeklődését a sebészet iránt, mely egyebek között abban is megnyilvánult, hogy utóbb ő volt az egyetlen a magyarországi orvosok

¹³ Magyary-Kossa i. m., III. 1675. sz.

¹⁴ Petrycy, J.: *De Ruzsbachiensibus et Leukoviensibus thermis in Scepusio*. H. n. 1636.

¹⁵ Magyary-Kossa i. m. II. 18—19. (A királyi érintés gyógyító erejéről.)

között, aki sajátkezűleg végzett boncolásokat, melyeket egyébként az orvosok, mint alacsonyabbrendű beavatkozást, a sebészekre bíztak. Botanikai tanulmányainak az eredménye számos ilyen tárgyú írása, melyek elsősorban az Academia Leopoldina évkönyveiben jelentek meg. De legjelentősebb hatással volt Raygerre párizsi tanulmányi tartózkodása. „Itt — írja később — a mi anatómusunk, Louis Gayant, párizsi sebész, aki eléggé ismert, boncolást végzett egy-egy gyermekben, aki idejében, de halva kerültek a világra.” (Anatomicus noster, Louis Gayant, Chirurgus Par[isiensis], satis notus, dissectionem instituit in binis infantibus, justo tempore, sed mortuis exclusis.) A kérdéses esetben Rayger tanúja volt, hogy a gyermek tüdeje, aki még élt születése után, a vízben úszott, ellenben a már az anyaméhben elhalt gyermek tüdeje a vízben elmerült. Tehát akkor saját szemével látta a tüdő úszásának egyik bizonyítékát. Ettől a pillanattól kezdve foglalkozni kezdett azzal a gondolattal, hogyan lehetne ezt a jelenséget a gyakorlatban értékesíteni. Az Academia Leopoldina évkönyvében — Miscellanea, Decuria I., Annus VI—VII, Observatio 202 (1675—76) — egy közleményt jelentetett meg, melyben azt ajánlotta, hogy a tüdő úszó próbáját alkalmazzák a bírósági orvostanban is mint bizonyítási eszközt, vajon tényleg halvaszületésről van szó, vagy az élve született gyermek erőszakos beavatkozás folytán halt meg, vagyis még élt születése után. A jelenséget már Hippokratész óta ismerték, de gyakorlati tanulságokat nem vontak le belőle. Rayger érdeme, hogy — elsőként — ajánlotta a bírósági orvostan figyelmébe, mint bizonyítási lehetőséget. Schreier német orvos egy gyermekölési eljárás folyamán 1681-ben élt ezzel a bizonyítási módszerrel; tehát csak Rayger előbb említett írásának a megjelenése után. Magyarországon elsőnek Rayger fia, ifj. Rayger Károly alkalmazta a tüdő úszó próbáját ugyancsak egy Pozsonyban lezajlott büntető eljárás keretében 1721-ben. Nem kétséges, hogy apja ezen felfedezéséhez párizsi tanulmányainak a hatására jutott el.¹⁶

A 18. század vége felé még három neves orvos folytatta tanulmányait — egyéb egyetemek mellett — Strassbourghban. Így Dombó Sámuel, későbbi Borsod megyei főorvos, orvos-író, továbbá Mátyus István, az Ó- és új diactetika szerzője és Weszprémi István, a magyar orvostörténet megalapítója.¹⁷

A 18. században a francia orvosi irodalom mélyreható hatást gyakorolt a magyar orvosszerzőkre. Sauvages-t, Lieutaud-t és az egyéb francia szerzőket gyakran idézik a magyarországi szakírók, elsősorban a felvilágosodott orvosszerzők, miként ez főleg Huszty Zakariás Teofil pozsonyi városi orvos, az orvosrendőrség magyarországi megalapítója műveiből tűnik ki.

Résumé

Jusqu'au XIX^e siècle, la situation géographique de la Hongrie et de la France ainsi que bien d'autres circonstances ne favorisaient pas les contacts entre les deux pays. Le territoire allemand et aussi des liens avec l'Italie absorbaient les étudiants voulant faire des études à l'étranger. On peut enregistrer seulement des rencontres individuelles avec la France: quelques médecins qui exerçaient en Hongrie (XV^e siècle, 1600, 1602, 1673, 1675), des étudiants à l'Université de Paris (XIV-XV^e siècles), à Strassbourg, par exemple, C. Rayger qui a apporté d'ici l'idée de la

¹⁶ Weszprémi i. m. I. 143; Duka Zólyomi, Norbert: Zur Prioritätsfrage der Lungeschwimmprobe in der forensischen Medizin. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Halle—Wittenberg*, 1972, Heft. 2.

¹⁷ Demkó Kálmán: *A magyar orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig*. Bp. 1894, 437.

preuve de la "natation" des poumons, le récit d'un voyage (1616—1618) qui contient un intéressant passage sur la fonction thaumaturge des rois français. Vers la fin du XVIII^e siècle on peut constater la croissante influence de la littérature médicale française sur le développement de cette discipline en Hongrie (Sauvages, Lieutaud, etc.).

N. DUKA ZÓLYOMI, Dr. jur., CSc
841 os Bratislava, ul. L. Zubka 23, ČSSR